



# Kıraat İlmi Tedrisatında Suret (*Vucūhāt*) Çıkarma Tekniği

MURAT OLTULU

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türkiye  
Ankara University, Faculty of Divinity, Türkiye  
oltulu@ankara.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-6028-3079>

## Öz

Kıraat ilminin tedris ve tahsili, teşekkülünden günümüze çeşitli şekillerde icra edilmiştir. Hicri 5. asra kadar bir rivayeti diğerine katmadan okuma (*infirād*) usulü yaygınken, bu tarihten itibaren bütün rivayetleri bir hatimde toplama (*indirāc*) yöntemi gelişmeye başlamıştır. Bu yöntemin tatbikinde muşāfehe ve kitābet çoğunlukla birlikte kullanılmış; özellikle vecihlerin birlikte okunmasında çeşitli yardımcı yöntemlerden yararlanılmıştır. Bu yardımcı yöntemlerden biri, "kurrāse sistemi" olarak bilinen defter tutma yöntemidir. Yöntemin tatbiki çoğunlukla, kıraat eğitiminin bel kemiğini oluşturan "*vucūhāt çıkarma*" uygulamasına bağlıdır. İşte "*vucūhāt çıkarma tekniği*" olarak bilinen ve kıraat imamlarının sıralamasını öğreten bu uygulama çalışmamızın konusunu oluşturmaktadır. Tekniğin anlatımı, *Mısır tārīki*, *Şeyh 'Aṭā'ullāh* mesleğinin sistemi dikkate alınarak gerçekleştirilmiş; rivayet aralığıdaysa yalnızca *'aşere-i suḡrā* yöntemiyle yetinilmiştir. *Tārīk* olarak bilinen ve *takrīb* (*'aşere-i kubrā*) sisteminde dikkate alınan rivayetler anlatıma dâhil edilmemiştir. Anlatımın muallakta inşa edilmemesi için tekniğin dayandığı temeller, yani *ṭārīk* ve mesleklerin sistemi irdelenmiş ve kıraat eğitiminin gelişim seyrine değinilmiştir. Akabinde kıraat eğitiminde öğrenciye kazandırılması hedeflenen yetkinliklerin başında gelen *vucūhāt çıkarma tekniğinin* on temel aşamayı gerektirdiği tespit edilmiştir. Ardından bu aşamalar, teknik hakkında bilgi sahibi olmak isteyenler için öğretici bir çalışma ortaya koymak amacıyla Kur'an'ın ilk ayetlerine uyarlanmıştır. Nihayetinde "*vucūhāt çıkarma tekniğinin*" teorik boyutu ve tatbikatı hakkında bir değerlendirmeye sonuca gidilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Kıra'ât, Mısır Tārīki, Şeyh 'Aṭā'ullāh Mesleği, Kurrāse Yöntemi, Vucūhāt Çıkarma Tekniği.

## The System of Kurrāse Technique (*Wujūhāt*) in the Study of *Qirā'āt* Abstract

The teaching and learning of the science of *qirā'āt* have been practiced using various technics since its formation. While the method of reciting a single narration without mixing it with another (*infirād*) was common until the 5th century AH, the method of collecting all the narrations in one ḥatim (*indirāḡ*) began to develop thereafter. In the application of this method, *mushāfahah* and scribing were mostly used together, and various auxiliary methods were followed, especially in recitation the *wajīhs* together. One

of these auxiliary methods is the bookkeeping method known as the “*kurrāse method*.” The application of this method is mostly dependent on the practice of “extracting *wujūhāt*,” which constitutes the backbone of *qirāʾat* education. This practice, known as “the technique of extracting *wujūhāt*,” is the subject of this study. The study explores the technique by considering the *tariq of Mişr* and the system of Shaykh ‘Atā’ullah; in the range of narrations, only the ‘Ashara method was limited, and the narrations known as *tariq* and taken into account in the *Taqrib* system were not included in the study. To ensure a sound foundation, the study examines the underlying principles of the technique, namely the systems of *tariq* and *masāliks*, while also discussing the developmental process of *qirāʾat* education. As a result, it has been determined that the technique of extracting *wujūhāt*, one of the most important competencies aimed to be gained by the student in *qirāʾat* education, requires ten fundamental stages. Then, these stages were adapted to the first verses of the Qur’an to provide a didactic framework for those seeking to learn the technique. In the end, it was concluded that the “*wujūhāt* extraction technique” is identified as a highly systematic practice, requiring significant attention and precision in its application.

**Keywords:** Qirāʾāt, Ṭarīqu Mişr, Shaykh ‘Atā’ullah’s Method, Kurrāsa, Technique of Wujūhāt Recitation.

## Giriş

Kur’an’ın lügat, ses, şarf ve nahiv farklılıklarına taalluk eden çeşitli okunuş şekilleri bulunmaktadır.<sup>1</sup> Bu okunuş şekillerinin her birine *harf* veya *vecih* denildiği gibi bunlar, çoğul olarak *hurūf* veya *vucūh* şeklinde de ifadelendirilmektedir.<sup>2</sup> “Arap nahvine uygunluk,” “resmu’l-muşhafı’l-‘Osmāniye muvafık olmak” ve “sahih bir senetle Hz. Peygamber’e ulaşmak”<sup>3</sup> şartları ile sahihliği güvence altına alınan bu okunuş vecihlerinin tümüne birden kıraat denildiği gibi; bir ayette bulunan ve her biri başka bir raviye isnat edilen *vucūhātın* tek seferde fasılasız bir şekilde okunmasına da kıraat denilmiştir.<sup>4</sup> Ayrıca bu muhtelif okunuş şekillerini konu edinen Kur’an ilimleri dalına da kıraat denilmektedir.<sup>5</sup> “Kur’an kelimelerinin telaffuzlarını ve bunların çeşitli vecihlerle okunuşlarını ravilerine isnat ederek bildiren bir ilim”<sup>6</sup> olarak tanımlanan *kıraat* ilminin tedrisinde farklı yöntemler benimsenmiştir.

Tercih edilen kaynakların ve ihtilafların icra türüne göre çeşitli ekol (*ṭarīk*), metot (meslek) ve müfredatların olduğu kıraat ilminde vecihler

<sup>1</sup> el-Lebedî, *Eşeru’l-Ḳur’ân ve’l-Ḳirā’ât fi’n-Nahvi’l-‘Arabî*, 314-315; Ömer Başkan, *Anlamı Etkileyen Kıraat Farklılıklarının Tevcihi*, 119-127.

<sup>2</sup> el-Lebedî, *Eşeru’l-Ḳur’ân ve’l-Ḳirā’ât fi’n-Nahvi’l-‘Arabî*, 312.

<sup>3</sup> İbnu’l-Cezerî, *en-Neşr fi’l-Ḳirā’âti’l-‘Aşr*, 1/15; İbnu’l-Cezerî, *Ṭayyibetu’n-Neşr fi’l-Ḳirā’âti’l-‘Aşr*, 14-15. beyit.

<sup>4</sup> Ali Osman Yüksel, *İbn Cezerî ve Ṭayyibetu’n-Neşr*, 41.

<sup>5</sup> ez-Zurkânî, *Menâhilu’l-‘İrfân fi ‘Ulümü’l-Ḳur’ân*, 1, 412.

<sup>6</sup> İbnu’l-Cezerî, *Muncidu’l-Muḳri’in ve Mursidi’t-Ṭâlibîn*, 3.

(okunuş şekilleri), temelde yedili, onlu ve on dördü bir sisteme göre tasnif edilmiş ve tedrisatında *seb'a*, *'aşere-i şugrâ* ve *'aşere-i kubrâ* olarak üç farklı müfredat takip edilmiştir. Türkiye'de kıraat eğitiminde bunlardan *'aşere tarîki* (*el-'aşru's-şugrâ*) ve *takrîb tarîki* (*el-'aşru'l-kubrâ*) müfredatı takip edilmektedir. *'Aşere tarîki* veya *el-'aşru's-suğrâ*, Endülüs kıraat imamları arasında yer alan Ebü 'Amr ed-Dânî'nin (ö. 444/1053)<sup>7</sup> yedi kıraat imamına, her kıraat imamının ikişer ravisine ve her ravinin de birer *tarîkine* yer verdiği *et-Teysîr fî'l-Kırâ'âti's-Seb'* adlı eseri<sup>8</sup> ile bu yedili sistemin ona tamamlanması gayesiyle Şemsuddîn Ebü'l-Ḥayr Muhammed b. Muhammed b. 'Alî b. Yûsuf el-Cezerî (ö. 833/1429) tarafından kaleme alınan *Taḥbîru't-Teysîr fî'l-Kırâ'âti'l-'Aşr* adlı eserine<sup>9</sup> dayanan bir yöntemdir.<sup>10</sup> *Takrîb tarîki* veya *el-'aşru'l-kubrâ* ise yine İbnu'l-Cezerî'nin *en-Neşr fî'l-Kırâ'âti'l-'Aşr* isimli eserinin<sup>11</sup> yanı sıra *Takrîbu'n-Neşr fî'l-Kırâ'âti'l-'Aşr* isimli eserine<sup>12</sup> dayanan ve on imam, yirmi raviye ek olarak seksen *tarîkin* yer verildiği bir yöntem türüdür. İbnu'l-Cezerî ayrıca bu *tarîkte* yer verilen rivayetleri, *Ṭayyibetu'n-Neşr fî'l-Kırâ'âti'l-'Aşr* isimli, 1015 beyitten müteşekkil, manzum eserinde toplamıştır.<sup>13</sup> Türkiye'de gerçekleştirilen *kıraat* ilmi tedrisatı, temelde zikri geçen bu kaynaklara dayandırılan *'Aşere*, *Takrîb* ve *Ṭayyibe'den* müteşekkil üç aşamayı kapsamaktadır.

Diğer taraftan bu üç aşamayı kapsayan kıraat ilmi tedrisatında tercih edilen yöntem ve sistem farklılığı çeşitli ekollerin oluşmasına yol açmıştır. *Tarîk* ve *meslek* olarak ifade edilen bu yöntem ve ekollerin isimlendirilişi, sistemlerinde tercih edilen kaynak eserlerin türüne (*Teysîr/İstanbul Tarîki*; *Şâṭibiyye/Mısır Tarîki*); dikkate alınan rivayetlerin sayısına (*Seb'a Tarîki*, *'Aşere Tarîki*) veya icra türüne (*İnfirâd Tarîki*, *İndirâc Tarîki*) göre değişim arz etmektedir.<sup>14</sup> Bu yöntem ve sistemlerin her biri, kıraat ilminin tedrisinin muayyen bir yönünü öne çıkarmakla birbirinden ayrılmaktadır. Bunlardan *Şâṭibiyye/Mısır Tarîki*, *Şeyh 'Atâ'ullâh* mesleği, Türkiye'de yaygın takip edilen yöntem türlerinden biridir. Bu makalede kıraat farklılıklarının birlikte okunması (cemedilmesi) yani *indirâc* usulüne göre tatbikinin tekniği bahsi geçen *Mısır Tarîki*, *Şeyh 'Atâ'ullâh* mesleğine göre ele alınacak; ehli nezdinde

<sup>7</sup> Ebü 'Amr ed-Dânî hakkında yapılan bir çalışma için bkz. Abdurrahman Çetin, *Endülüs'lü Âlim Ebü 'Amr ed-Dânî ve Kıraat İlmindeki Yeri*, (İstanbul: Ensar Yayınları, 2015).

<sup>8</sup> ed- Dâni, *et-Teysîr fî'l-Kırâ'âti's-Seb'*, 2-3.

<sup>9</sup> İbnu'l-Cezerî, *Taḥbîru't-Teysîr fî'l- Kırâ'âti'l-'Aşr*, 97.

<sup>10</sup> Hasan Tahsin Feyizli, *Kırâat-i 'Aşere*, 30.

<sup>11</sup> İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fî'l-Kırâ'âti'l-'Aşr*.

<sup>12</sup> İbnu'l-Cezerî, *Takrîbu'n-Neşr fî'l-Kırâ'âti'l-'Aşr*.

<sup>13</sup> İbnu'l-Cezerî, *Ṭayyibetu'n-Neşr fî'l-Kırâ'âti'l-'Aşr*.

<sup>14</sup> Mustafa Atilla Akdemir, *Kırâat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, 97.

“*vucūhāt* çıkarma” veya “suret çıkarma” tekniği olarak bilinen ve kendi içerisinde bir sistemi haiz bu uygulamanın öğretici anlatımı gerçekleştirilecektir. Söz konusu teknik, kıraat imamlarının cem’i sırasında sıralamayı öğretmesi hasebiyle kıraat tedrisatının bel kemiğini oluşturmakta; öğrenilmesi ve uygulaması da zaman alan, zahmetli bir süreci gerektirmektedir. Eğitim sırasında ayetlerin *vucūhātını* çıkarmak yerine hazır *vucūhāt* fotokopilerinden yararlanılması tekniğin, bir başka deyişle imamların sıralamasının yeterince öğrenilememesine yol açmaktadır. Dolayısıyla çalışmada tekniğin (imamların sıralamasının) öğrenilmesine ve unutulmamasına katkı sunmak maksadıyla anlatımda öncelikle sistemi dikkate alınan *Mısır Tarihî* ile *Şeyh ‘Atā’ullāh Mesleği* hakkında bilgiler verilmiş; akabinde literatürde tekniğin gelişim seyri irdelenerek ilgili kaynaklardan vecihler çözümlenmiş ve uygulamaları gösterilmiştir.

### 1. Mısır Tarihî ve Şeyh ‘Atā’ullāh Mesleği – Usul Tercihî

Kıraat ilmi öğretim yöntemleri, ilmî ve kültürel düzeydeki tekâmül ve kıraat hoca ve talebelerinin kemiyet ve keyfiyetindeki değişiklik gibi etkenlere bağlı olarak tarihsel süreçte değişim göstermiştir. Örneğin kıraat ilmi istilahında rivayetten sonraki nakiller için kullanılan *tarîk* kelimesi,<sup>15</sup> meslek erbabı arasında eğitim ve öğretimde takip edilen usul ve yöntemi ifade etmek için de yaygın olarak kullanılmıştır. Söz konusu *tarîk*ler/yöntemler, yukarıda da değinildiği üzere, tahsil (*sem‘a*, *‘arḍ*, *edā’*), icra (*infirād*, *indirāc*), kaynak eser (*şāṭibiyye*, *teysīr*, *taḥbīr*, *ṭayyibe*), nispet edilen zevat ve sayılarına (*seb‘a*, *‘aşere*, *ṭakrīb*), yaygınlık kazandıkları bölgeye (*meğāribe*, *meşāriḳa*) ve uygulamada esas alınan med mertebelerine (*mertebeteyn*, *merātib-i erba‘a*) göre farklı türlere ayrılmaktadır.<sup>16</sup> Bu çalışmada sistemi dikkate alınarak *vucūhāt* çıkarma tekniği anlatılacak yöntem Mısır *tarîk*idir. Türkiye’de yaygın olarak kullanılan bu yöntem, ilkin Mısır ve çevresinde yerleşik bir ekol hâline gelmesi sebebiyle okutulduğu her yerde Mısır *Tarihî* olarak şöhret bulmuştur.<sup>17</sup> Ekolün yerleşmesine, Köprülü Fazıl Mustafa Paşa (ö. 1691) tarafından İstanbul’a davet edilen<sup>18</sup> ‘Alî el-Mansürî (ö. 1677)<sup>19</sup> öncülük etmiştir. O, bu *tarîk*te temel olarak İbrâhîm b. Mūsâ eş-Şāṭibî’nin (ö. 590/1194) *Hırzu’l-Emānî* adlı eserini ve İbnu’l-

<sup>15</sup> el-Kaşallānî, *Leṭāifu’l-İşārât li Funūni’l-Kirāat*, 338.

<sup>16</sup> Akdemir, *Kirāat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, 97-107.

<sup>17</sup> Yavuz Fırat, “Kirāat İlmi ve Tarihler,” 45.

<sup>18</sup> Akdemir, *Kirāat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, 120.

<sup>19</sup> Kıraat ilminde *tahrirat* geleneği alanında eser veren Alî el-Mansürî hakkında yapılan bir çalışma için bkz. Mustafa Tugantay, “Ali el-Mansuri’nin Kirāat İlmindeki Yeri ve Tahrîru’t-turuk ve’r-Rivayat Adlı Eserin Tahlili,” (yüksek lisans tezi)

Cezerî'nin *ed-Durratu'l- Muğıyye'sini*; ikincil olarak da Ebū 'Amr ed-Dānî'nin *Teyşir*'ini ve İbnu'l-Cezerî'nin *Tahbîr*'ini kaynak olarak takip etmiştir. Ayrıca *takrîb* sisteminde İbnu'l-Cezerî'nin *et-Ṭayyibe* ve *Takrîbu'n-Neşr* isimli eserleri de bu ekolde takip edilmiştir.<sup>20</sup> Zikri geçen kaynaklarda varit olan nakilleri uygulama konusunda daha sonra ilim erbabı arasında farklılıklar oluşmuştur. Onlardan bazıları, kaynak eserlerdeki her bir hususu uygulamaya gayret ederek '*azîmet* cihetini tercih ederken; bazıları da bütün detayların edasında külfet bulunduğu, bunun da gerekmediği düşüncesiyle kifayet miktarıyla yetinerek tercihlerini *ruḥşattan* yana kullanmışlardır. İster '*azîmet* ister *ruḥşat* cihetiyle olsun *ṭarîklerin* uygulamaları, vecihlerin sıralaması, tercih ve terki gibi hususlarda da farklı yöntemler kullanılmış ve bu yöntemler *meslek* olarak anılmıştır.<sup>21</sup> *Mışır ṭarîkinin ruḥşat* cihetini tercih eden ve günümüzde okutulan mesleklerinden biri Şeyḫ 'Atā'ullāh mesleği olarak anılan meslektir.<sup>22</sup> Mesleğin öncüsü Şeyḫ 'Atā'ullāh Meḫmed en-Necîb b. el-Ḥuseyn Efendi'dir (ö. 1794). Bu mesleğin tedrisinde 'Abdu'l-Fettāh el-Pālūvî (ö. 1769 sonrası) tarafından telif edilen *Zubdetu'l-İrfān* ile yine bu esere Muhammed Emin Efendi (ö. 1859) tarafından kaleme alınan '*Umdetu'l-Ḥullān* adlı şerhin yanı sıra; ed-Dimyātî (ö. 1705) tarafından telif edilen *İthāfu Fuḍalā'i'l-Beşer* adlı eser temel müracaat kaynakları olarak kullanılmaktadır.<sup>23</sup> Sistemi dikkate alınarak tekniği anlatılacak yöntemler hakkında *ṭarîk* ve *meslek* düzeyinde bilgi verildikten sonra aşağıda kıraat rivayetlerinin tahsil tarihinin seyrine değinilecektir.

## 2. *İnfirād Usulünden İndirāc Usulüne Kıraatlerin Cem'i - Tarihi Seyir*

Kıraat farklılıklarının tedrisi hicrî 5. asra kadar, bir kıraat rivayetini diğerine katmadan, müteaddit hatimlerle okumak (*infirād* usulü) şeklinde olmuştur. Ancak bu tarihten sonra *indirāc ṭarîki* denilen yöntem adı altında "bütün kıraatleri bir hatimde toplama yöntemi" ortaya çıkmış ve az zamanda çok bilgiler öğrenme maksadına yönelik bir eğitim biçimi olarak değerlendirilerek kabul görmüştür. Bu yöntemin tekâmülünde özellikle İbnu'l-Cezerî'nin önemli katkıları olmuştur.<sup>24</sup> O, kendisinden önceki alimlerden Ebū'l-Ḳāşım es-Şafrāvî'nin (ö. 636/1238), *el-İ'lan* adlı eserinde

<sup>20</sup> Muhammed Emin Efendi, '*Umdetu'l-Ḥullān fi İdāhi Zubdeti'l-İrfān*, 5.

<sup>21</sup> Nihat Temel, *Kırâat ve Tecvit İstılahları*, 123.

<sup>22</sup> İlgili meslek hakkında yapılan bir çalışma için bkz. İsmail Öden, "Mısır Tariki Şeyh Ataullah Mesleği'nin el-Aşru's-Suğrâ ve el-Aşru'l-Kubrâ Öğretim Usulleri," (yüksek lisans tezi).

<sup>23</sup> İsmail Öden, "Mısır Tariki Şeyh Ataullah Mesleği'nin el-Aşru's-Suğrâ ve el-Aşru'l-Kubrâ Öğretim Usulleri," 28.

<sup>24</sup> Murat Akkuş, "İbnü'l-Cezerî'de İndirac Usulü," 561-562.

yönteme işaret etmesinin haricinde diğerlerinin, selefin âdetinden olmadığı gerekçesiyle hoş karşılamayıp eserlerinde uygulamaya yer vermediklerini belirtir. Hâlbuki ona göre bu yöntem, faydasının büyük olması hasebiyle kıraat ilmine karşı ilgi ve iştihak duyan her Müslüman'ın iyi bilmesi gereken bir konudur. O bu yöntemin, kaleme aldığı *en-Neşr* adlı eserinin usul kısımlarının bir semeresi olduğunu vurgular.<sup>25</sup>

Büyük faydaları olmakla birlikte, İbnu'l-Cezerî tarafından çeşitli müşkülleri de içerdiği vurgulanan bu uygulamanın kullanım izni ve tatbiki birtakım şartlara bağlanmıştır. Öncelikle kıraat alimleri, rivayet ve t̄arīkleri iyice kavramayan hiçbir kimseye bu metotla eğitim vermeyi uygun bulmamış, bu konuda titiz davranmışlardır. Uygulamanın tatbiki konusunda ise iki yaklaşım benimsenmiştir:

1. Evvela Mısırlıların metodu olarak takip edilen yönteme göre yalnızca “mevcut vecihleri (ihtilafları) cemetmeye” yönelik bir uygulama benimsenmiştir.
2. Şamlıların uygulaması olarak benimsenen metoda göre ise “vakıftan vakfa okuyarak cemetme” uygulaması, yani farklı okuyuş türlerini toplama (cemetme) yöntemi benimsenmiştir.

İbnu'l-Cezerî artı ve eksileri olan bu iki tür yöntemden, “*indirāc* t̄arīkinin en güzel tarzı” olarak nitelediği bir üçüncü yöntemi geliştirmiştir. “Bu metotta öğrenci sıralamada ilk olan kurranın kıraatıyla okumaya başlar ve okuyuşları bu ilk okuyuş ile aynı olan diğer kurrayı da okuyuşa katılmış kabul ederek devam eder. Kurranın okuyuş farklılıkları (kıraat ihtilafları) bulunan bir yere gelindiği zaman, vakfı caiz olan bir yerde durur (vakfeder) ve sıralamada ilk olanla birlikte okuyuşları onunla aynı olanları da okuyup tamamlamış olur. Böylece onlar da aradan çıkar. Sonra yeniden o durulan noktaya kadar gelemeyenleri, yine sıralamaya ve okuyuş birliklerine uyararak aynı minval üzere, bütün kurrayı okuyup bitirir.”<sup>26</sup> İbnu'l-Cezerî, bu *indirāc* t̄arīkiyle tedrisi kıraat etmek isteyenlerin aşağıdaki dört şarta mutlak surette riayet etmesi gerektiğini vurgular:

1. *Vakf* yani duruş noktalarına riayet
2. *İbtidā* yani başlangıç noktalarına riayet<sup>27</sup>

<sup>25</sup> İbnu'l-Cezerî, *en-Neşr fî'l-Ķirā'āti'l-'Aşr*, 2:194.

<sup>26</sup> Yüksel, *İbn Cezerî ve Ṭayyibetü'n-neşr*, 425.

<sup>27</sup> *Vakf ve ibtidā* konularıyla ilgili ayrıca bkz. Nihat Temel, *Kur'an Kıraatında Vakf ve İbtida*, 41-54; Mehmet Emin Maşalı, *Tarihi ve Temel Meseleleriyle Kıraat İlimi*, 134; Recep Koyuncu, *Teoriden Pratiğe Vakf ve İbtida*.

3. *Husnu'l-edâ'* (tecvid ve Arap lahni)<sup>28</sup> ile okumaya riayet

4. *Terkîb ve (telfîk)* yapmaktan sakınmak.

İbnu'l-Cezerî tahsili, kıraat eğitiminde önemli bir aşamaya tekabül eden *et-Ta'yîbe* adlı manzum eserinde de bu konuya değinmiştir. Söz konusu bölümün (bâbın) metin ve tercümesi önemine binaen aşağıda alınmıştır:

بَابُ إِفْرَادِ الْقِرَاءَاتِ وَجَمْعِهَا

وَقَدْ جَرَى مِنْ عَادَةِ الْأَيْمَةِ ... إِفْرَادُ كُلِّ قَارِيٍّ بِخَتْمِهِ - ٤٢٥

(Kıraat ilminin tedrisi hususunda) Kıraat imamlarından cereyan edip gelen âdet: Her kıraat imamının kıraatini (hatta her ravinin rivayet ve tarihini), bir hatimde okuyup-bitirmek şeklinde idi.

حَتَّى يُؤْهَلُوا لِجَمْعِ الْجَمْعِ ... بِالْعَشْرِ أَوْ أَكْثَرِ أَوْ بِالسَّبْعِ - ٤٢٦

Ta ki öğrenci Kıra'at-ı Seb'ayı, Kıra'at-ı 'Aşere'yi veya bunlardan daha fazlasını bir hatimde okuyarak, Cem'u'l-Cumû'a ehliyet kesbedebilsin.

وَجَمْعَنَا نَحْتَارُهُ بِالْوَقْفِ ... وَغَيْرِنَا يَا حُدُّهُ بِالْحَرْفِ - ٤٢٧

Bizim cem'imizde biz vaqfları üs olarak tercih ederken; başkaları, ihtilaf bulunan kelimeleri esas ve hareket noktası alırlar.

بِشَرْطِهِ فَلْيَرْخَ وَقْفًا وَابْتِدَا ... وَلَا يُرَكَّبُ وَلْيُجِدْ حُسْنَ الْأَدَا - ٤٢٨

Bu yöntemi esas alanlar, *vaqf* ve *ibtidâ* noktalarına ve birtakım *terkîb* ve *telfîk*ler yapmamaya dikkat etsinler. Dikkat etsinler ki *husnu'l-edâyi* bulabilsinler.

فَالْمَاهِرُ الَّذِي إِذَا مَا وَقَفَا ... يَبْدَا بِوَجْهِ مَنْ عَلَيْهِ وَقَفَا - ٤٢٩

Mahir kimse odur ki, bir kelimedede *vaqf* yaptığı zaman, ilerisinden *ibtidâ* edip devam etmek isteyince de yine, adına *vaqf* yaptığı kimselerin vecihlerini alarak devam eder.

يَغْطِفُ أَقْرَبًا بِهِ فَأَقْرَبًا ... مُخْتَصِرًا مُسْتَوْعِبًا مَرْتَبًا - ٤٣٠

Bu uygulamayı, okunan veche en yakın olan kurrayı ve buna da en yakın kim ise ona atfederek muhtasar, kısa ve bütün vucûhâtı istiâb edecek, kapsayacak şekilde ve imamların tertip ve sırasına da riayetle devam ettirir.<sup>29</sup>

### 3. Kıraat İlmî Tedrisatına Hazırlık Aşaması - Gerekli Yeterlilikler

Kıraat vecihlerinin tasnif, tahsil yöntemleri ve icra biçimleri ile temel kaynakları hakkında bilgiler verdikten sonra konu daha özelleştirilebilir. Her

<sup>28</sup> *Lahn* kavramı hakkında detaylı bilgi için bkz. Abdurrahman Çetin, "Lahn," *DİA*, 27:55-56.

<sup>29</sup> İbnu'l-Cezerî, *Ta'yîbetü'n-Neşr fî'l-Kırâ'ati'l-Aşr*, Beyit:420-430; Yüksel, *İbn Cezerî ve Ta'yîbetü'n-Neşr*, 426.

ilmin tedrisi için olduğu gibi kıraat ilmi de birtakım keyfiyet ve kemiyet niteliklerini ve bir hazır bulunuşluğu gerektirmektedir. Öncelikle bu ilim, dikkat ve yoğunlaşmayı gerektirdiğinden meselelere vukûfiyet için çocukluk aşamasının tamamlanmış olması gerekmektedir. Söz konusu bu aşamada temel harf eğitimi, tecvit öğretimi ve Kur'an hıfzı gibi konular ikmal edilmiş olmalıdır.<sup>30</sup> Özellikle bu aşamada harflerin telaffuzu Arap lahine uygun bir şekilde öğretilerek öğrencinin *fem-i muhsin* seviyesine getirilmesi gerekmektedir. Çünkü vecih farklılıklarını zapturapt altına almayı hedeflemesinin yanı sıra kıraat ilmi tedrisinin önemli hedeflerinden biri bu ilmi tedris edenlerin *fem-i muhsin* olmalarını sağlamaktır. *Mukri* olup harflerin telaffuz niteliğinde eksikliklerin bulunması olgusu, kıraat ilminin amacıyla bağdaşır bir durum değildir. Nitelikli bir temel harf eğitiminin akabinde öğrenilecek ilk rivayet (vecih) türü, coğrafi bölgeye göre değişiklik gösterebilir. Hangi tür olursa olsun Kur'an'ın öğrenilen bu ilk rivayeti, diğer rivayet ve kıraatlerin öğreniminde mukayese unsuru teşkil edeceği için kolaylık sağlayacaktır. Ayrıca öğrenilen bu ilk rivayetin, kıraat eğitimini özellikle *indirâc* usulü ile tedris edecekler için eğitim öncesinde hıfzedilme şartı aranmıştır. Temel harf, tecvit ve hıfz eğitiminin akabinde, genellikle Arapça olan kıraat ilminin kaynaklarına vukûfiyet kesbedebilmek için şarf ve nahvin bilinmesi gerekmektedir. Zira Arap dilbilimi ve kıraat bilimi gayeleri bakımından birbirine oldukça yakındır. Kaynak ve delil bağlamında da aralarında sıkı bir ilişki vardır. Genel uygulama kaidelerini temellendirirken birbirini refere etmektedirler.<sup>31</sup>

Bu noktada kelimelerin özellikle *ferş* (harf, kalıp vb.) yönünden uğradığı değişiklikleri anlayabilmek için *şarf* bilgisine, hareke rivayetlerine ait farklılıkları kavrayabilmek için de *nahiv* (*i'râb*) bilgisine ihtiyaç duyulmaktadır. Arapça gramerini bilme zarureti ihtilafı rivayetleri birlikte okumada *vakf* ve *ibtidâ* kurallarına uymak ve böylece tertibe riayet edebilmek için zorunluluk arz etmektedir.<sup>32</sup> Türkiye'de genellikle *el-emşile*, *binâ'u'l-efâl*, *el-mağşud*<sup>33</sup> ve *avâmil*<sup>34</sup> kitapları okutularak öğrencinin bu husustaki ihtiyacı giderilmeye, öğrenci böylece kıraat eğitimine hazır hale getirilmeye çalışılmaktadır. Kıraat ilmi tedrisi için ayrıca Resmu'l-Muşâf,

<sup>30</sup> Harf eğitimi ve tecvid bilgisi hakkında bir değerlendirme için bkz. el-Hamed, *Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*, 61.

<sup>31</sup> Aydın Kudat, "Kur'an Kırâati ile Arap Dilbilimi Münasebeti Üzerine," 645.

<sup>32</sup> Necati Tetik, *Kırâat İlminin Talimi Başlangıçtan 19. Asra Kadar*, 150.

<sup>33</sup> Hulusi Kılıç, "Şarf," *DİA*, 36:136-137.

<sup>34</sup> İsmail Durmuş, "el-Avâmilü'l-Mie," *DİA*, 4:106-107.



Ḍabtu'l-Muşḥāf, 'Addu'l-Āy, İsnād ve Muşḥāf bilgileri gerekli görülmüştür.<sup>35</sup> Tüm bu aşamalardan sonra öğrencinin kıraat kitaplarının dilini anlayabilmesi için kaynaklardan elde edilerek hazırlanan, imamların isim ve remizlerinin yanı sıra birtakım usul bilgilerini muhtevi temel kavait defterleri ezberletilerek öğrenci kıraat tedrisine hazır hale getirilmektedir.<sup>36</sup>

#### 4. Kıraat İlmî Tedrisinde Müfredat ve Kurrāse Sistemi

Kıraat ilmini ikmal etmek isteyen öğrenci yukarıda bahsi geçen hazırlık aşamasından sonra okumayı tercih ettiği *ṭarīḳ* ve mesleğin temel müracaat kaynaklarını temin etmek zorundadır. Türkiye'de takip edilen özellikle Mısır Ṭarīkî Şeyḫ 'Aṭā'ullāh Mesleği'ne göre gerekli olan temel müracaat kaynakları, değinildiği üzere, 'Abdu'l-Fettāḫ el-Pālūvī'nin *Zubdetu'l-İrfān*'ı ile bu esere Muhammed Emin Efendi tarafından şerh olarak kaleme alınan '*Umdetu'l-Hullān* adlı eser ve ed-Dimyātī'nin *İthāfu Fuṣalā'i'l-Beşer*'i müracaat kaynakları olarak kullanılmaktadır.

Kıraat tedrisinin ilk aşamasını oluşturan 'Aşere'nin temel müracaat kaynağı olan *Zubdetu'l-İrfān*'ın kullanımına, eğitimini bir hoca gözetiminde sürdüren öğrenci zamanla aşinalık kesbetmektedir. Ancak söz konusu ilmin içeriğine bireysel ve akademik olarak nüfuz etmek isteyenler için bu eserin özelliklerine değinmekte fayda vardır. Eserin kullanımına dair başlıca özelliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Eser eş-Şāṭibī'nin *Ḥirzu'l-Emānī*'si ile İbnu'l-Cezerī'nin *ed-Durretu'l-Muḍiyye* adlı eseri esas alınarak, *ṭarīḳ* detaylarına yer vermeden, *el-aşru's-suğrā* sistemine yani on kıraata göre yazılmıştır.<sup>37</sup>
2. İhtilaf olan yerlerde Mısır ve İstanbul ṭarīḳlerinin uygulamalarına yer verilmiştir.
3. Kitabın sayfa kenarlarında *tenbīhāt* başlığı altında her bir Kur'an sayfasında yer alan usul konuları Mushaf tertibi dikkate alınarak karşılaşıldıkça zikredilmiştir.
4. Tekrardan ve uzayan ifadelerden kaçınmak için, aynı hükmü taşıyan örneği zikretmiş ve "önceden geçtiği gibi" veya "şimdi geçtiği gibi" (كما مر، مر قريبا، ذكر قبل او قبيل) manalarına gelen ifadeler kullanılmıştır.

<sup>35</sup> Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. İbn Ebī Dāvūd, *Kitābu'l-Mesāḫif*, 63-75; Tayyar Altıkulaç, *Mesāḫifi Kadīme*, 154-147; Akdemir, *Kırāat İlmî Eğitim ve Öğretim Metodları*, 80-97.

<sup>36</sup> İmamlar hakkında bilgi için bkz. Abdurrahman Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatlar*, 237-256; Ekseriya fotokopi şeklinde olan bu defterciklere, merhum Mehmet Rüştü Aşıkutlu tarafından kaleme alınan deftercikler örnek olarak gösterilebilir.

<sup>37</sup> Eserin tanıtım ve tahkiki hakkında yapılan bir çalışma için bkz. Mustafa Atilla Akdemir, "*Hamid b. Abdulfettah el-Paluvî, hayatı, ilmî şahsiyeti, eserleri ve Zübdetü'l-İrfan adlı eserinin metodolojik tanıtımı ve tahkiki*," (doktora tezi).

Bazen de bu gönderi, (كاهدى) kelimesinde olduğu gibi müşterek hükmü taşıyan örnek zikredilerek yapılmıştır.

5. İmamların ihtilaf ettiği bir kelime Kur'an'da birkaç kez geçecekse aynı hükmü alma koşuluyla ilk karşılaşılan yerde hükmü açıklanmış ve sonrakileri kapsayacak şekilde "her nerede vaki olursa," "her nerede gelirse" (حيث وقع، حيث جاء) gibi pratik istilahlara tercih edilmiştir.<sup>38</sup>

Temel müracaat kaynağının kullanım yöntemine kısaca değinildikten sonra belirtilmelidir ki gerçekleştirilen kıraat eğitimi modern bilimin niteliklerinden sayılan eleştiriye dayalı ve analitik akademik bir eğitim olmaktan ziyade hazır bir şablonun bir öğretici aracılığıyla öğrenciye aktarımı şeklinde vuku bulmaktadır.<sup>39</sup> Bu sebeple eğitimde, yararlanılan kaynakların mukaddimesi, yazarın kitabını telif yöntemi, tarihi vb. akademik nitelikli konularla ilgilenmek yerine, doğrudan ihtilafın aktarıldığı pasajlara yönelir. İhtilaf hakkındaki pasajlardan elde edilen bilgilerin uygulanmasında ise kolaylaştırıcı bir unsur olarak yardımcı birtakım tekniklerin geliştiği görülür. Bu yöntemlerden biri "kurrâse sistemi" olarak bilinen ve vecihlerin şematik sıralamasının yapıldığı, yani *vucûhâtın* çıkarıldığı defter tutma yöntemidir. Aşağıda bu yöntemde *vucûhât* çıkarmada takip edilmesi gereken sürece, aşamalar halinde değinilecektir.

### 5. Kıraat İlmi Tedrisinde Vucûhât Çıkarma Aşamaları

Bu başlıkta kıraat eğitiminin bel kemiğini oluşturan ve eğitim aracılığıyla öğrenciye kazandırılması hedeflenen en önemli yetkinliklerden biri olan *vucûhât* çıkarma tekniği, 10 temel aşamada anlatılabilir:

1. Aşama: Ayetin Arapça sureti, ayet uzunluğu ve yardımcı defterin sayfa yapısı dikkate alınarak hem kâğıttan tasarruf etmek hem de *vucûhâtın* sayfadan taşmaması ve bütünlüklü bir metin oluşturulabilmesi için önceden tasarlanmalıdır. Bunun için tercih edilen defterin düz çizgili olmak yerine bir ölçü imkânı sağlayan kareli metot defteri olmasına dikkat edilmelidir. *Vucûhât* çıkarma aşamasında hata yapma ihtimaline karşı, kurşun kalem kullanılmalıdır. Bir nüsha oluşturulmak isteniyorsa şayet, suret

<sup>38</sup> Akdemir, *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, 164-165.

<sup>39</sup> Ülkemizde gerçekleştirilen kıraat eğitimi hakkında eleştirel bir yaklaşım için bkz. Emre Ahırşan ve İmran Çelik, "Türkiye'de Sürdürülen Kıraat Tedrisatı Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme," 219-246.

- taşhîh* edildikten sonra tükenmez kalemle veya bilgisayar hattıyla yeniden yazılabilir.<sup>40</sup>
2. Aşama: Kur'an imlasının, "resm-i osmânî" ile "resm-i kıyâsî" arasında ayrışmasından ötürü, bilinçli bir şekilde tercih edilmesi ve tercih edilen imlanın doğru yazılması gerekmektedir. Mushaf imlası yazıda bulunmasına rağmen okunmayan ya da yazıda yer almadığı halde okunan harfleri mündemiçtir. Yani yazı-okuyuş örtüşmesi söz konusu değildir.<sup>41</sup> Bu sebeple tedrisat sırasında tercih edilen imlanın yazımında yanlışlarından kaçınmak için ayet suretleri mümkün olduğunca matbu bir Kur'an metnine bakılarak yazılmalıdır. Bunun için yardımcı materyaller arasında müracaat edilecek, hattı açık ve taşınması kolay bir Mushaf bulundurulmalıdır. Ayet metni yazılırken hareketler metne eklenmeksizin yazılmalıdır.
  3. Aşama: Sureti yazılan ayette bulunan ihtilaflı okuyuşlar kaynak eserlerden tespit edilmeli ve ilgili ayetin üzerine formüller şeklinde yazılmalıdır. Bu teknik, *vucûhât* çıkarma aşamasında hatırlatıcı bir işlev görerek kaynak metne yeniden dönmeye gerek bırakmayacak ve karinin dikkatini toplamasına yardımcı olacaktır.
  4. Aşama: *Vucûhât* çıkarma, (أَ دَ حَ كَ نَ فَ زَ جَ عَ حَ لَ) terkinde remizleri yazılan imamların hiyerarşik tertibine göre yapılmalıdır.<sup>42</sup> Bu sıralamada dikkate alınması gereken birtakım hususlar vardır. Öncelikle her iki *ravi* de okuyuşta ittifak ediyorsa raviler yerine sadece *imamın remzi* yazılmalıdır. İhtilaf ettikleri takdirdeyse her birinin kendine özgü *remzi* yazılmalıdır. Örneğin ittifak ettikleri bir okuyuşta raviler Nâfi' (ن) (ö. 169/785)<sup>43</sup> *remzi* altında toplanırken, ihtilaf ettikleri noktada her biri Kâlûn (ك) (ö. 220/835)<sup>44</sup> veya Verş (ج) (ö. 197/812)<sup>45</sup> şeklinde kendi remizleri ile yazılmalıdır. Bu sıralamada dikkate alınması gereken bir diğer husus, sıralamada önce gelen kıraat imamının sonra gelenden mukaddem olmasıdır.

<sup>40</sup> Bilgisayarın kıraat tedrisatına dahil edilmesinin olumlu ve olumsuz birtakım sonuçları olabilir. Örneğin teşekkül eden suretin el yazısının içerdiği kusurları içermemesi, zamanla daha kalıcı olması vb. hususlar olumlu sonuçlar arasında değerlendirilebilir. Diğer taraftan karinin Mushaf hattı yazma becerisinin gelişmemesi, bilgisayar kullanımının olumsuz etkileri arasında değerlendirilebilir.

<sup>41</sup> İmla konusunda detaylı bilgi için bkz: Mehmet Emin Maşalı, "İbn Haldûn'un Gözüyle Mushaf İmlası," 7; Mehmet Emin Maşalı, Kur'an'ın Metin Yapısı, 140.

<sup>42</sup> Bu hususu İbnu'l-Cezerî, "مُرْتَبًا" şeklinde ifade etmektedir.

<sup>43</sup> İmam hakkında bilgi için bkz. Tayyar Altıkulaç, "Nâfi' b. Abdurrahman," *DİA*, 32:287-289.

<sup>44</sup> Ravi hakkında bilgi için bkz. Tayyar Altıkulaç, "Kâlûn," *DİA*, 24:268-269.

<sup>45</sup> Ravi hakkında bilgi için bkz. Tayyar Altıkulaç, "Verş," *DİA*, 43:63.

Yani Nāfi' (ل), İbn Keşîr'den (ـ) (ö. 120/738)<sup>46</sup> önce geldiği için okuyuşu da ondan önce alınmak zorundadır. Benzer şekilde önce gelen imamın ravisi sonra gelen kıraat imamından mukaddemdir. Dolayısıyla okuyuşu önce alınmalıdır. Örneğin ilk imamın ikinci ravisi Verş (ج), ikinci imam İbn Keşîr'den (ـ) mukaddemdir ve tertibe riayet gereği okuyuşu önce alınmalıdır. *Vucūhāt* bu hiyerarşik sıralamaya göre çıkarıldıktan sonra, en son, yine bu sıralamaya göre sağlaması yapılarak tüm imam ve ravilerin çıkıp çıkmadığı kontrol edilmeli<sup>47</sup> ve varsa bir eksiklik giderilmelidir.

5. Aşama: Metni ve ihtilafı okuyuşları, üzerine yazılan ayetin *vucūhātı* sağ taraftan çıkarılmaya başlanır. *Tahkik* olan yerlere çizgi çizilir. Çizginin buradaki anlamı ilgili imamın farklı bir okuyuşa sahip olmadığı ve *tahkik* okuduğudur.
6. Aşama: İmamların tertibi gereği ilk imam Nāfi' (ل) olması hasebiyle *vucūhāt* çıkarmaya ilk onunla başlanır. Okuyuşunda farklılık bulunmayan tüm imamlar, kendisine bu ilk okuyuşta iştirak eder.<sup>48</sup> Yani remizleri ilk imamla yan yana yazılır. Eğer tüm imamlar aynı okuyuşu gerçekleştiriyorlarsa zaman kazanmak için karşısına *كلهم* veya *جمهور* yazılır. Örneğin:

الرحمن الرحيم

كلهم / جمهور veya ا د ح ك ن ف ر ج ع خ ل

7. Aşama: İlk imam ve okuyuş şekli çıktıktan sonra, atıf kuralı işletilerek “soldan sağa doğru” gidilmelidir. İlk imama atfedilerek karşılaşılan ilk ihtilaf noktasına kadar gelmiş ancak bir önceki imamın okuyuşuna iştirak edememiş imamların okuyuşu, yine imamların tertibi dikkate alınarak sonuna kadar çıkarılmalıdır. Örneğin:

مالك يوم الدين

مَلِكٌ ا د ح ك ن ف ج ع

مَالِكٌ ن ر ج ع خ ل

<sup>46</sup> İmam hakkında bilgi için bkz. Tayyar Altıkulaç, “İbn Keşîr,” *DİA*, 20:131-132.

<sup>47</sup> Bu hususu İbnu'l-Cezerî, “مُسْتَوْعِبًا” şeklinde ifade etmektedir. Bu bakımdan *vucūhāt* çıkarma en başından itibaren dikkatli yapılmalıdır. Çünkü en başta alınması unutulmuş bir imam veya ravinin *vucūhātı* sebebiyle çıkarılan tüm metin silinip baştan yazılmak zorunda kalınabilir.

<sup>48</sup> İbnu'l-Cezerî bu hususu “okunan veche en yakın olan kurranın atfedilmesi ve buna da en yakın kim ise onu atfederek”, “يُخَطِّبُ أَقْرَبَنَا بِهِ فَأَقْرَبَنَا” şeklinde ifade eder.

8. Aşama: “Sondan başa doğru” kuralı yeniden işletilerek bu defa ayetin baş tarafına doğru olan vecihler, hiçbiri geride bırakılmayınca kadar alınmalıdır. Yukarıdaki ayet bir öncesi ile birleştirilerek buna örnek verilebilir:

الرحمن الرحيم مالك يوم الدين  
 \_\_\_\_\_ مَلِكٍ \_\_\_\_\_ ا د ح ك ف جع  
 ادغام\_مَلِكٍ\_\_\_\_\_ ح  
 \_\_\_\_\_ مَالِكٍ \_\_\_\_\_ ن ر ي ع خ ل  
 ادغام\_مَالِكٍ\_\_\_\_\_ يع

Görülebileceği üzere, ilk imamın okuyuşu alınmış ve bu okuyuşa iştirak eden imamlar çıkarılmıştır. Akabinde ilk imama iştirak edemeyenlerin okuyuşları alınmıştır. Sonrasında ikinci ihtilaf noktasındaki farklılıklar imamların sıralaması dikkate alınarak çıkarılmaya başlanmıştır. Bu noktada soldan sağa doğru giderken ilk ihtilaf noktasındaki farklılıklar da dikkate alınarak ayetin *indirāc* usulü üzere tüm vecihleri çıkarılmıştır. Özellikle ihtilafın yoğun olduğu ayetlerde farklı vecihlerin, ilgili kelimenin hemen altına yazılmasına dikkat edilmelidir.

9. Aşama: Bu kural tüm imam ve ravilerin remzi çıkıncaya kadar işletilmeli ve sağlaması için yine (أ د خ ك ن ف ر ج ع ي غ خ ل) terkibi takip edilerek tüm imam ve ravilerin *vucūhātının* çıkıp çıkmadığı kontrol edilmelidir. Şayet varsa bir eksik suret yeniden çıkarılmalıdır.
10. Aşama: Çıkarılan suret üstada arz edilmeli, üstat tarafından suret kontrol edilmeli ve muşāfehete talebe dinlenilmelidir.<sup>49</sup> Oluşan metin böylece muşāhhaḥ hale getirilerek arşivde muhafaza edilmeli veya yayın hayatına kazandırılmalıdır.<sup>50</sup>

<sup>49</sup> Kıraat eğitiminde ilgili suretin birebir ahzedilmesinin yanında koro şeklinde dersi icra edenler de bulunmaktadır. Ancak dersi koro şeklinde işlemenin, kıraat tedrisinin niteliğini etkilediği konusunda eleştiriler bulunmaktadır.

<sup>50</sup> Bu konuda bir nüsha bildiğimiz kadarıyla henüz yayınlanmamıştır. *İndirāc* usulü üzere kıraat ilminin tedrisini yaptıran üstatlar ya bizzat vucūhātı talebeye çıkarttırmakta ya da birtakım fotokopilerden yararlanmaktadır. Örneğin böylesi bir nüsha merhum İbrahim Tanrıku (ö. 2023) tarafından üç cilt halinde *taḳrīb* üzere öğrencilerine yazdırılmış ve bu nüsha çoğaltılarak talebelerle paylaşılmıştır. Diğer taraftan bir nüsha basımının kıraat ilmi tedrisini zayıflatacağı hususunda da endişeler bulunmaktadır. Bu endişelerin yanı sıra söz konusu işin oldukça zahmetli ve ihtisas gerektiriyor olması, bugüne kadar böyle bir nüshanın basılmamasına neden olmuş olabilir.

*Vucūhāt* çıkarma tekniği aşamalar hâlinde anlatıldıktan sonra bir sonraki bölümde Besmele bahsi, el-Fātiha ve el-Bakara Suresi'nin ilk ayetlerinin *vucūhātı* çıkarılmaya çalışılacaktır. Bu tercihin sebebi eğitimin ilk aşamalarının önem arz etmesidir. Çünkü teknik, Mushaf tertibine göre ilk ayetlerde kavrandıktan sonra geriye müteakip ayet ve sayfalarda onun uygulanması kalmaktadır.

## 6. Suret Çıkarma Tekniği Uygulamaları

### 6.1. Sure Evvelinde İsti'āze -Besmele ve el-Fātiha Suresi Birinci ve İkinci Ayetlerin Suretleri

Suret çıkarma aşamalarında bahsedildiği üzere, öncelikle ayetin metni yardımcı deftere yazılır. Ayette ihtilaflı bir okuyuş yoksa aşağıdaki gibi metin kısaltılarak yazılabilir:

أعوذ بالله بسم الله الحمد

Temel müracaat kaynağı olan *Zubdetu'l-İrfān*'ın ilgili sayfalarından söz konusu ayet metninde bulunan *vucūh* türleri tespit edilir. Sure evvelinde bulunan okuyuşlar, *Zubde*'de aşağıdaki şekilde geçmektedir:

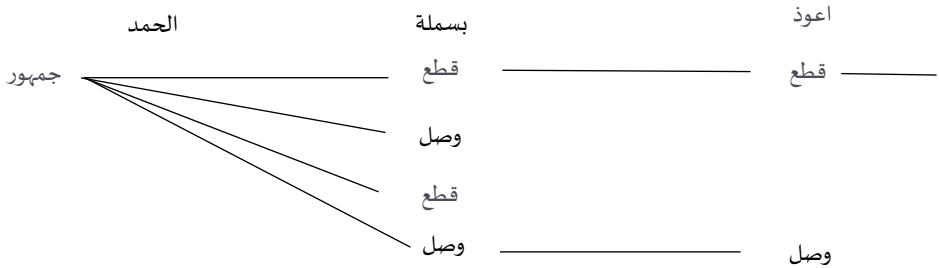
“واعلم انه يجوز في اول الفاتحة وفي كل سورة سوى براءة اربعة اوجه لجميع القراء إذا ابتدؤوا بها وصل الكل وقطع الكل ووصل الاول مع قطع الثاني” “وقطع الاول مع وصل الثاني ونعنى با الكل الا استعاذة والبسملة واول سورة الفاتحة”

“Bil ki, el-Fātiha Suresi'nin ve et-Tevbe Suresi hariç bütün surelerin evvelinde, kıraat imamlarının tamamı dört suret caiz görmüştür. *İbtidā* yapmak istediklerinde vaşl-ı kull kaç' i kull, vaşl-ı evvel me'a kaç'i şānī, kaç'i evvel me'a vaşl-ı şānī okurlar. *el-Kull* kelimesi ile isti'āze, besmele ve el-Fātiha Suresi'nin evvelini (*el-ḥamdu*) kastediyoruz.”<sup>51</sup>

Burada dikkat edilmesi gereken sure evvelinde “dört vecih” bulunması “اربعة اوجه لجميع القراء” ve bu hususta da kıraat imamlarının ittifak etmeleridir. Kıraat imamlarının tamamı okuyuşta ittifak ettikleri için geriye bu dört *sureti* sıralaması kalmaktadır. Ancak bu dört farklı okuyuşun tertibi, takdim-tehiri konusunda *ṭarīkler* ve meslekler arasında farklılık söz konusudur. *Mışır Ṭarīki*, *Şeyh 'Aṭā'ullāh* mesleğine göre ilk suret *الكل قطع* ile başlanır ve tamamında *قطع* yapılır. Sonuna kadar gidildikten sonra “atıf kuralı” işletilerek tüm vecihler, sondan başa doğru sırasıyla takip edilerek alınır. Bu kural gereği ikinci durakta bekleyen vecih *وصل* olduğu için sonraki vecih “قطع الاول مع وصل الثاني” olacaktır. İkinci suret okurken başa çıkmamaya dikkat edilmelidir.

<sup>51</sup> el-Pālūvī, *Zubdetu'l-İrfān*, 6-7.

Çünkü o takdirde farklı bir okuyuş devreye girecektir. İkinci sureti başladığı yere kadar olan kısım da kurrāse sisteminde altı boş bırakılmalı, yani çizgi çekilmemelidir. İkinci vecih alındıktan sonra başa dönülürken, karşılaşılan ilk durak olan ikinci durakta mümkün bütün ihtimaller okunmuş olduğundan en başa dönülmelidir. Burada ilk okuyuş olan قطع alındığı için üçüncü vecih olarak diğer ihtimal olan وصل alınmalıdır. İlk durağın وصل suret ile ikinci durakta okunması mümkün olan bütün vecihler sırasıyla alınmalıdır. Mezkûr tarîke göre قطع ile başladığı için ikinci durakta vecih yine قطع ve üçüncü vecih de böylece “وصل الاول مع قطع الثاني” olacaktır. Geriye kalan vasıl ihtimali de alınarak *vucūhāt* tamamlanmalıdır. Böylece dördüncü vecih “وصل الكل” olmuş olacaktır. Son vecihte okuyuşu toparlamak için tüm ayetlerde en başından başlanmasına dikkat edilmelidir. Burada *indirāc* usulü üzere çözümlenmeye çalışılan sure evvelindeki *vucūhātın* kurrāse sisteminde sureti aşağıdaki şekildedir:



## 6.2. el-Fātiha Suresi Üçüncü ve Dördüncü Ayetlerin Suretleri

*İindirāc* usulü üzere sure evveli besmele *vucūhātı* böylece çıkarıldıktan sonra bir sonraki ayete geçilir. Suret çıkarma aşamaları burada da sırasıyla izlenmelidir. Ayetlerin sonundaki durakların “itibari” olduğu unutulmamalıdır. Örneğin الرحمن الرحيم ayetinde durulursa cumhura göre *taḥkīk* okumak gerekecektir. Ancak kaynak metin, öğretim için olsa gerek bu iki ayeti birlikte dikkate alarak anlatmıştır. Buna göre her iki ayet öncelikle deftere yazılır:

الرحمن الرحيم مالك يوم الدين

Akabinde kaynak eserden ayetteki ihtilafli okuyuşlar tespit edilir. İlgili kısımda şu şekilde geçmektedir:

“الرحيم مالك – قرأ بغير الف- (ادح ك ف جع) وبإدغام الميم في الميم في الوصل (ى)”

“الرحيم مالك” ayetindeki مَالِك kelimesinde elif olmaksızın مَلِك şeklinde okuyanlar (ادح ك ف جمع)’dir.”<sup>52</sup>

Kaynak metinde okuyuşların tamamı ayrı ayrı zikredilmez. Okuyuşlardan biri zikredilirken diğerinin kari tarafından anlaşılması beklenir. Örneğin burada مَلِك şeklinde okuyanlar açık açık zikredilirken مَالِك okuyanlardan açıkça bahsedilmemiştir. Buna göre مَلِك şeklinde okuyanlar (ن ر يع خل) ise مَالِك şeklinde okuyanların, metinde zikri geçmeyen (ادح ك ف جمع) olduğu çıkarılmalıdır. مَالِك kelimesinde bulunan okuyuşlar böylece tespit edildikten sonra, kaynak metin bir sonraki ayetteki *vucūhāta* kadar okunmaya devam edilir. Yine aynı مَلِك kelimesinin makablinde misil bir harf geçmesi sonucu oluşan *idgām* okuyuşu, müteakip vecih olarak tespit edilebilir. Kaynak metinde şu şekilde geçmektedir:

“الرحيم مالك- وبادغام الميم في الميم في الوصل (ى)”

“Vaşl halinde م harfinin م harfine idgāmı ile okuyan es-Sūsī’dir (ى).”<sup>53</sup>

*Idgām* ile okuyan es-Sūsī (ى) (ö. 261/874)<sup>54</sup> olduğuna göre, *taḥkīk* ile okuyanlar es-Sūsī’nin (ى) dışındakilerdir (غير ى).<sup>55</sup> *Vucūhāt* kaynak metinden böylece çözümlendikten sonra, tespit edilen yabancı vecihler ayet metninin üzerine formüller halinde aşağıdaki şekilde yazılır:

ملك: ادح ك ف جمع

مالك: ن ر يع خل

إدغام: ى

الرحمن الرحيم مالك يوم الدين

Tüm bu hususlar yerine getirildikten sonra *vucūhāt* çıkarmaya başlanabilir. (أ د ح ك ن ف ز ج ع يَغ خَل) terkihi gereği *vucūhāt* çıkarmaya en mukaddem imam Nāfi‘ (١) ile başlanır. Bu okuyuşta ona iştirak edenler sonuna kadar çıkacaklardır. Burada مَلِك okuyanlardan Ebū ‘Amr’ın (ح) (ö. 154/771)<sup>56</sup> ikinci ravisi es-Sūsī (ى) *idgām* okuduğundan, imam yerine yalnızca ilk ravinin çıkarılabileceği ve dolayısıyla yalnızca onun remzinin yani Dür’ün (ط) (ö.

<sup>52</sup> el-Pālūvī, *Zubdetu'l-‘İrfān*, 7.

<sup>53</sup> el-Pālūvī, *Zubdetu'l-‘İrfān*, 7.

<sup>54</sup> Ravi hakkında bilgi için bkz. Tayyar Altıkulaç, “Sūsī,” *DİA*, 37:576.

<sup>55</sup> Konu hakkında daha fazla bilgi için bkz. Mithat Aça, *Takrib Kaideleri*, 23.

<sup>56</sup> Tayyar Altıkulaç, “Ebū Amr b. Alâ,” *DİA*, 10:94-96.



248/862 [?]) yazılması gerektiği unutulmamalıdır. Bu husus kurrāse yönteminde şu şekilde gösterilebilir:

الرحمن الرحيم مالك يوم الدين

\_\_\_\_\_ مَلِكٍ \_\_\_\_\_ اد ط ك ف جع

İlk vecih böylece çıkarıldıktan sonra soldan sağa doğru takip edildiğinde yine مالک kelimesi ile karşılaşılır. Kelimede bulunan ilk vecih alındığına göre şimdi ikinci vecih olan مَلِكٍ veçhi alınabilir. Çok daha geriye gidilmediği için de burada مَلِكٍ veçhinin çıkarılması gerekir. Kurrāse sisteminde suret bu defa aşağıdaki gibi olacaktır:

الرحمن الرحيم مالك يوم الدين

\_\_\_\_\_ مَلِكٍ \_\_\_\_\_ اد ط ك ف جع

\_\_\_\_\_ مَالِكٍ \_\_\_\_\_ ن ر يع خل

İkinci vecih de böylece çıkarıldıktan sonra soldan sağa takip edildiğinde الرحمن الرحيم kelimelerinde art arda bulunan م ما harflerinin *idgām* vechine sıra geldiği görülür. Bu vechi okuyan yukarıda tespit edildiği üzere es-Sūsī'dir (ى). Okuyuşu alınırken es-Sūsī'nin (ى) aynı zamanda مَلِكٍ kelimesindeki okuyuşu unutulmamalıdır. Buna göre ayetin *indirāc* usulü ile tüm vecihleri aşağıdaki şekilde çıkmış olacaktır:

ملك: اد ح ك ف جع

مالك: ن ر يع خل

إدغام: ى

الرحمن الرحيم مالك يوم الدين

\_\_\_\_\_ مَلِكٍ \_\_\_\_\_ اد ط ك ف جع

\_\_\_\_\_ مَالِكٍ \_\_\_\_\_ ن ر يع خل

\_\_\_\_\_ مَلِكٍ \_\_\_\_\_ ادغام ى

### 6.3. el-Fātiha Suresi Beşinci Ayetin Sureti

*Vucūhāt* çıkarma aşamaları gereği yapılacak ilk iş, ayetin metnini deftere yazmak; akabinde de kaynak metinlerden ihtilaflı okuyuşları tespit etmek olacaktır. El-Fātiha Suresi'nin beşinci ayeti ile ilgili kaynak metinde imamlar arasında bir ihtilaf söz konusu olmadığından ayet metni aynıyle çıkarılabilir:

اياك نعبد واياك نستعين

جمهور

#### 6.4. El-Fātiḥa Suresi Altıncı Ayetin Sureti

Ayetin metni öncelikle deftere yazılır:

اهدنا الصراط المستقيم صراط الذين انعمت عليهم

Akabinde kaynak eserden ayetteki ihtilafli okuyuşlar tespit edilir. İlgili kısımda şu şekilde geçmektedir:

“الصراط المستقيم صراط، بالسین مکان الصاد فهما حيث وقعا (ز یس) وبإشمامهما الزاي ابن وقعا (ض) وبا لإشمام فی الأول هنا خاصة (ق) ”

“الصراط المستقيم صراط” kelimelerinde bulunan ص harfinin yerinde س ile okuyan imamlar her nerede gelirse (ز یس) ’tir. Her iki kelimenin ص harfinde kalın bir ز harfine işmâm ile her nerede gelirse okuyan Ḥalef’tir. (ض). Buradakilerin ilkine has olmak üzere Ḥallād (ق) da işmâm okumaktadır.<sup>57</sup>

Ayetlerde bulunan vecihlerin tespiti bir sonraki ayette bulunan kelimeye geçinceye kadar devam ettirilmelidir. Devamında şu tespitlere yer verilmektedir:

“وبضم الهاء التي في عليهم والهم ولديهم حيث وقعت (ف) وبضم هأت الجمع والتثنية التي وقعت بعد ياء ساكنة حيث وقعت (يع) ”

“وبضم الهاء التي في عليهم والهم ولديهم” kelimelerinde bulunan (ه) harfinin ḍammesi ile her nerede gelirse okuyan imamlar (ف يع) ’dır. Bu kelimelerin, sakin ye’den sonra gelen cem’ ve teşniyelerinin ḍammesiyle her nerede gelirse maḍmûm okuyan yalnızca Ya’kûb’tur (يع).<sup>58</sup>

Çok karşılaşılan diğer bir vecih de böylece tespit edildikten sonra, tüm vecihler hatırlatıcı formüller şeklinde ayet metninin üzerine yazılmalıdır:

السراط: زيس سراط: زيس

اشمام: ف سراط: ض ضم: ف يع

اهدنا الصراط المستقيم صراط الذين انعمت عليهم

<sup>57</sup> el-Pālūvī, *Zubdetu'l-‘İrfān*, 8.

<sup>58</sup> el-Pālūvī, *Zubdetu'l-‘İrfān*, 8.

Bu aşamadan sonra artık *vucūhāt* çıkarılabilir. Kıraat imamlarının sıralaması gereği ilk imam olan Nāfi' (ن) ile vucūhāta başlanır. Görüleceği üzere ilk imamın bu ayette ihtilafı bir okuyuşu bulunmamaktadır. Aynı şekilde farklı bir okuyuşu bulunmayan imamlar, Nāfi' (ن) ile çıkacaklardır. Kurrāse yöntemiyle bu durum şu şekilde gösterilebilir:

سراط: زيس	سراط: زيس
اشمام: ف	اشمام: ف
ضم: ف يع	اشمام: ض

اهدنا الصراط المستقيم صراط الذين انعمت عليهم

ا ه ح ك ن ر ج ع خ ل

Bu ilk okuyuşta Nāfi' (ن) ikinci imamın ikinci ravisi ve Ḥamza (ف) (ö. 156/773)<sup>59</sup> ile Ya'qūb (يع) (ö. 205/821), ileride okuyuşları olduğu için iştirak edememişlerdir. İlk vechi böylece çıkardıktan sonra soldan sağa doğru gidilirken karşılaşılan ilk vecih alınmalıdır. Burada karşılaşılan ilk kelimenin *علمهم* kelimesi olduğu görülür. Dolayısıyla kelimedeki bulunan *ضم* vechi alınmalıdır. Ancak hatırlanacağı üzere okuyuşta imamın çıkabilmesi için her iki ravinin de rivayette ittifak etmeleri gerekmektedir. Ruveys'in (يس) (ö. 238/852)<sup>60</sup> ileride farklı bir okuyuşu olduğu için burada yalnızca Ravḥ (ح) (ö. 233/847-48[?])<sup>61</sup> çıkmak durumundadır. Bu aşağıdaki şekilde gösterilebilir:

سراط: زيس	سراط: زيس
اشمام: ف	اشمام: ف
ضم: ف يع	اشمام: ض

اهدنا الصراط المستقيم صراط الذين انعمت عليهم

ا ه ح ك ن ر ج ع خ ل

ح ع ل ه م ن

Soldan sağa doğru kuralı işletilerek yeniden ayetin başına doğru takip edildiğinde karşılaşılan bir diğer ihtilafı kelimenin *صراط* kelimesi olduğu görülür. Ancak kelimedeki okuyuşları, imamların her birinin ileride farklı vecihleri olduğu için alınmaz. Bu sebeple ileriye doğru yeniden devam edilmelidir. Bu defa *الصراط* kelimesinde bulunan ihtilafı okuyuşlar ile

<sup>59</sup> Tayyar Altıkulaç, "Hamza b. Habîb," *DİA*, 15:511-513.

<sup>60</sup> Tayyar Altıkulaç, "Ruveys," *DİA*, 35:274.

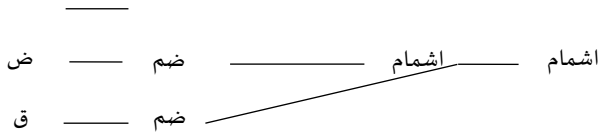
<sup>61</sup> Tayyar Altıkulaç, "Ravḥ b. Abdülmü'min," *DİA*, 34:472.

karşılaşılır. Kelimede toplanan ihtilaflı okuyuşlar imamların sıralaması dikkat edilerek alınmalıdır. Burada önde gelen imamın ravisinin sonra gelen imamdaki mukaddem olduğu, dolayısıyla *Ḳunbūl*'ün (ز) *Ḥamza*'dan (ف) önce alınması gerektiği unutulmamalıdır. Bunun yanı sıra aynı okuyuşla birlikte atıf kuralı gereği birlikte ilerleyen *Ḳunbūl* (ز) (ö. 291/904) ile Ruveys'in (يس), ikinci ravinin farklı okuyuşu devreye girinceye kadar devam ettiği; ancak ikinci ravinin sonuna kadar çıkamadığı görülür. Dolayısıyla farklılık bulunan son kelimeye kadar iştirak eden ikinci ravinin okuyuşu hemen altından alınmalıdır. *Vucūhātın* buraya kadar olan kısmı şu şekilde gösterilebilir:

	السراط: زيس	سراط: زيس
	اشمام: ف	اشمام: ض
	ضم: ف	يع
	اهدنا الصراط المستقيم صراط الذين انعمت عليهم	
ا ه ح ك ن ر ج ع خ ل	_____	
حه	عَلَيْهِمْ	_____
ز	السِّرَاطَ	سِرَاطَ _____
يس	عَلَيْهِمْ	_____

Kelimede bulunan bir diğer okuyuş da *Ḥamza*'nın (ف) *işmâm* okuyuşudur. İlkinde her iki ravinin ittifak ettiklerini ancak ikincisinde yalnızca *Ḥalef*'in (ض) *işmâm* okuduğu dikkate alınmalıdır. Dolayısıyla *Ḥallād* (ق) (ö. 220/835) ikincisine gelinceye kadar *Ḥalef*'e (ض) iştirak edecek ancak orayı geçemeyecektir. Bu sebeple *Ḥalef*'in (ض) okuyuşundan hemen sonra kelimenin altından düzeltilerek okuyuşu son vecih olarak çıkarılmalıdır. Düz çizginin *taḥkîk* manasına geldiği unutulmamalıdır. Her iki ravinin de *zam* kuralı alınarak *vucūhāt* tamamlanmalıdır. Ayetin suretinin son aşaması şu şekilde gösterilebilir:

	السراط: زيس	سراط: زيس
	اشمام: ف	اشمام: ض
	ضم: ف	يع
	اهدنا الصراط المستقيم صراط الذين انعمت عليهم	
ا ه ح ك ن ر ج ع خ ل	_____	
حه	عَلَيْهِمْ	_____
ز	السِّرَاطَ	سِرَاطَ _____
يس	ضم	_____



### 6.5. İki Sure Arasında Suret Çıkarma Uygulaması/ 1/el-Fātiha: 7-2/el-Bakara:1

*İndirāc* usulü üzere iki sure arasında bulunan vecihleri tespit etmeye geçmeden önce ayet metni deftere yazılmalıdır:

غير المغضوب عليهم ولا الضالين بسملة الم

Ayetlerin metnini yazdıktan sonra ilk surenin son ayetinde bulunan vecihler kaynak eserlerden tespit edilmelidir. İlgili kısımlarda şu şekilde geçmektedir:

عليهم, بضم الميم التي للجمع في الوصل مع صلتها بواو حيث وقعت (د جمع) وبخلف (ب). فعلم انه يقدم الصلة علا عدمها في طريق إستانبول وبالعكس في مصر

“*عليهم* kelimesinde bulunan cem‘ mîminin *vaşl* hâlinde و harfine sılası ile okuyan her nerede gelirse (د جمع)‘dir. *Huluf* ile okuyan ise *Qālūn*‘dür (ب). Bil ki sıla (صلة) okuyuşu *‘adem-i şılaya* İstanbul tarîkinde mukaddemdir. Mısır tarîkindeyse aksidir.”<sup>62</sup>

Görüüleceği üzere kaynak eser sonraki ayetlerde sık karşılaşılabilecek bir vecih olan *صلة* okuyuşunu burada anlatarak “*حيث وقعت* /her nerede gelirse” ifadesi ile kurala bağlamıştır. Bundan sonra karşılaşılabilecek tüm cem‘ mîmlerinde *صلة* okuyan imamlar (د جمع) ve *huluf* ile *Qālūn* (ب) olacaktır. Ayetlerde bulunan vecihlerin tespiti bir sonraki ayette bulunan kelimeye geçinceye kadar devam ettirilmelidir. Devamında şu tespitlere yer verilmektedir:

وبضم الهاء التي في عليهم والميم ولدهيم حيث وقعت (ف) وبضم هأت الجمع والتثنية التي وقعت بعد ياء ساكنة حيث وقعت (يع)

“*عليهم*, *والميم*, *ولدهيم* kelimelerinde bulunan (ه) harfinin *dammesi* ile her nerede gelirse okuyan

(ف)‘dir. Bu kelimelerin, *sakin ye*‘den sonra gelen cem‘ ve teşniyelerinin *dammesi*yle her nerede gelirse okuyan yalnızca *Ya‘qūb*‘dur (يع).”<sup>63</sup>

<sup>62</sup> el-Pālūvī, *Zubdetu'l-‘İrfān*, 7.8.

<sup>63</sup> el-Pālūvī, *Zubdetu'l-‘İrfān*, 8.

Yine çok karşılaşılan bir vecih böylece tespit edildikten sonra, iki sure arası besmele vucūhātında geçen vecihler kaynak eserlerden tespit edilmelidir. İki sure arasında ne tür okuyuşlar bulunduğu kaynak eserde aşağıdaki şekilde geçmektedir:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ (ا د ن ر جع) ووصل اخر السورة باول الاخرى تارة وسكت بينهما سكتة خفيفة من غير قطع تارة اخرى (ج ح ك يع) وبا لوصول فقط (ف خل)

“el-Enfāl ve et-Tevbe suresi arası hariç, Kur’an’ın tamamında iki sure arasında besmele okuyanlar (ا د ن ر جع)’dır. Surenin sonunu diğerinin başlangıcına وصل ederek yani “vaşl bi-lā besmele” ile yine ikinci bir kez de durmaksızın hafif bir سكت ile “sekit bi-lā besmele” okuyanlar (ج ح ك يع)’dir. Yalnızca وصل ile “vaşl bi-lā besmele” okuyanlar ise (ف خل)’dir.”<sup>64</sup>

İki sure arasında besmele okuyanların hangi vecihleri okuduğu ise aşağıdaki ibarede geçmektedir:

ويجوز بين السورتين ثلاثة اوجه لأهل البسملة وصل الطرفين مع البسملة وقطع الطرفين مع البسملة وقطع الطرف الاول ووصل الطرف الثاني مع البسملة

“İki sure arasında ehl-i besmele için, besmele ile surenin sonu ile diğer surenin evvelini birleştirerek وصل الكل، وصل الكل ve وصل ثاني şeklinde, üç vecih caizdir.”<sup>65</sup>

Böylece iki sure arasında bulunan ve kaynak eserden tespit edilmeye çalışılan vecihler şu şekilde gösterilebilir:

	الم	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ	ولا الضالين
ادح كن رجع يع	قطع الكل	قطع	قطع
	وصل ثاني	وصل	
	وصل	وصل	وصل
ج ح ك يع		بلا بسملة	سكت
ج ح ك يع [ف خل]		بلا بسملة	وصل

İki sure arasında bulunan vecihler tespit edilip böylece formüle edildikten sonra müteakip surenin ilk ayetinde bulunan farklı okuyuşlar tespit edilmelidir. Sure tertibine göre el-Fātiha’dan sonra karşılaşılan ilk sure

<sup>64</sup> el-Pālūvī, *Zubdetu'l-‘İrfān*, 6.

<sup>65</sup> el-Pālūvī, *Zubdetu'l-‘İrfān*, 7.

olan el-Bağara suresinin ilk ayetinde bulunan okuyuşlar kaynak metinden belirlenmelidir. İlgili kısımda şu şekilde geçmektedir:

الم، قرأ حروف التهيي من أوائل السور بسكتة خفيفة يفصل بعضها من بعض سواء كان حرفا واحدا أو أكثر من ذلك

“İster tek harfli isterse tek harften fazla olsun sure evvelinde bulunan hece harflerini hafif bir sekte ile birbirinden ayırarak okuyan Ebū Ca‘fer’dir (جع).”<sup>66</sup>

Ayetlerde bulunan vecihler ve iki sure arası besmele vechi böylece tespit edildikten sonra, vecihler hatırlatıcı formüller şeklinde ayet metninin üzerine yazılmalıdır:

صلة:ب د جع

سكت: جع

ضم:ف يع

غير المغضوب عليهم ولا الضالين بسملة الم

Görüleceği üzere iki sure arasında bulunan okuyuşların tespiti nispeten büyük bir yekûn tutmuştur. Ayetlerde ihtilaflı kelimelerin bulunması ve konunun ilk kez ele alınması, bu yekûnun farklılaşmasına yol açabilmektedir. Bu aşamadan sonra kurrâse sistemine göre vucûhât çıkarılabilir. Aynı şekilde (أ د خ ك ن ف ز جع يع خ ل) terkibi dikkate alınarak en mukaddem imam olan Nâfi‘ (I) ve okuyuşta ona iştirak edenlerle başlanmalıdır. Nâfi‘in (I) ravilerinden Kâlûn’un (ب) *huluf* ile *şıla* okuduğu ve besmele *vucûhâtında* beş vecih okuduğu anımsanarak *vucûhât* çıkarılmaya başlanabilir. İlk vecih şu şekilde gösterilebilir:

صلة:ب د جع

سكت: جع

ضم:ف يع

غير المغضوب عليهم ولا الضالين بسملة الم

قطع قطع قطع اح ك ن ر

İlk vecihte Nâfi‘in (I) okuyuşunu aldıktan sonra diğer imamlar, geride okuyuşları bulunup bulunmadığına göre teker teker çıkarılmalıdır.

<sup>66</sup> el-Pālūvī, *Zubdetu'l-‘İrfān*, 10.

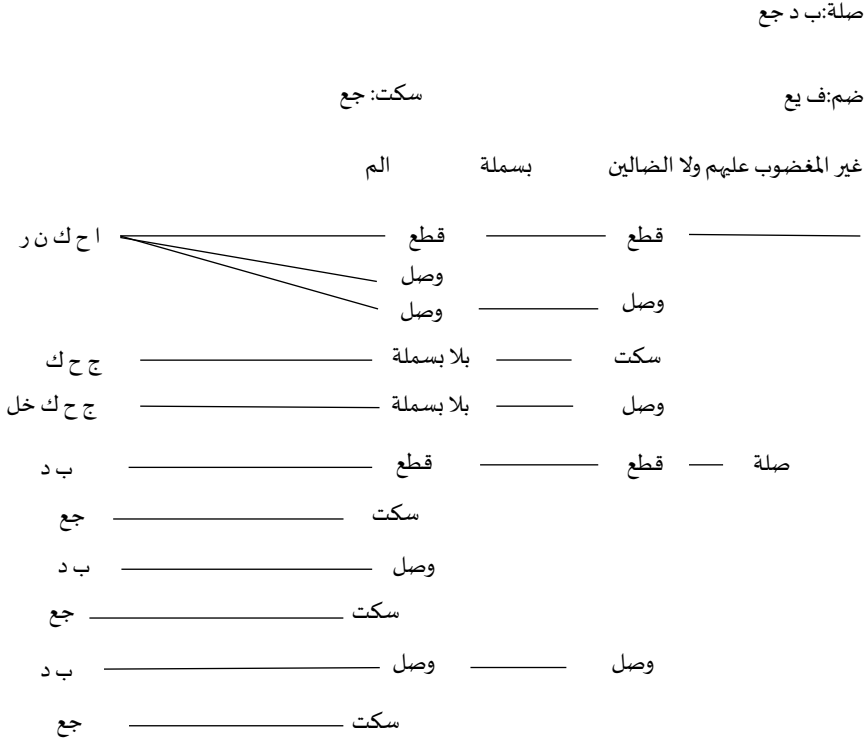
Görüleceği üzere İbn Keşir (د), Hamza (ف), Ebū Ca'fer (جع), Şeyh Ya'qūb (يع) ve Halef-i 'Aşir (خل), geride okuyuşları olduğu için ilk vecihte çıkamamışlardır. Bu ilk vecihten sonra, sondan başa doğru gitme kuralı işletilerek ikinci veche geçilebilir. Karşılaşılan ilk kısım الم kısmıdır. Burada Ebū Ca'fer (جع), سكت okumaktadır. Ancak daha ileride farklı bir okuyuşu olduğu için ikinci vucūhāt olarak alınamamaktadır. Bundan dolayı diğer kelimeye geçilmelidir. Gelen ikinci kısım besmele olduğu için besmele vucūhātına dair yukarıda tespit edilen beş vecih, imamların sıralaması dikkate alınarak çıkarılmalıdır. Bu aşama aşağıdaki şekilde gösterilebilir:

		صلاة: ب د جع	
	سكت: جع	ضم: ف يع	
	الم	بسملة	غير المغضوب عليهم ولا الضالين
ا ح ك ر	قطع	قطع	_____
	وصل	وصل	_____
	وصل	وصل	_____
ج ح ك	بلا بسملة	سكت	_____
ج ح ك خل	بلا بسملة	وصل	_____

Vakflarda toplanan besmele vucūhātı böylece çıkarıldıktan sonra müteakip diğer kelimeye geçilebilir. Karşılaşılan ilk kelime olan عليهم kelimesinde toplanan vucūhāt, bir sonraki vucūhāt olarak yine imamların sıralaması dikkate alınarak çıkarılabilir. Kelimede bulunan vucūhāt alınırken ayetin sonundaki besmele vucūhātının yine aynı şekilde alınmak durumunda olduğu unutulmamalıdır. Vucūhātın sonuna kadar çıkamayan imamlar aşağıda görüleceği üzere sondan başa doğru gidilirken takıldığı yerden alınarak çıkarılmalıdır. Örneğin Qālūn (ب) ve İbn Keşir (د) ile birlikte ikinci surenin başına kadar gelen Ebū Ca'fer (جع), sekite okuduğundan dolayı mezkūr imamlarla birlikte çıkamayacaktır. Bu yüzden bir sonraki okuyuşta vucūhātı çıkarılmalı ve akabinde diğer besmele vucūhātına geçilmelidir. Ebū Ca'fer (جع) üç vecih okuduğu için ikinci ve üçüncü besmele vucūhātından sonra yine sekite okuyuşu alınmalıdır. Okuyuş sırasında yukarı çıkılmadan sekite okuyuşu, surenin hemen başından alınmalıdır. Aksi takdirde bir üst



durakta bekleyen mukaddem imamın okuyuşunun devreye gireceği unutulmamalıdır.<sup>67</sup> Bu aşama aşağıdaki şekilde gösterilebilir:



Görüldüğü üzere besmele vechinin hemen altından Ebü Ca'fer'in (جمع) okuyuşu çıkarılmıştır. *علمهم* kelimesinde bulunan *صلاة* okuyuşu böylece alındıktan sonra yine aynı kelimeye çıkarılmayı bekleyen bir diğer okuyuşa geçilebilir. O okuyuş *ضم* okuyuşudur. Bu vechi icra eden imamlar *ف يع*'dir. Besmele vucûhâtında ise not ettiğimiz üzere *Hamza* (ف), yalnız bir vecih okurken; *Ya'kûb* (يع) beş vecih okumaktaydı. Bu sebeple öncelikle *Hamza*'nın (ف) vechi çıkacak; bu okuyuşta *Ya'kûb* (يع) ona iştirak edecek ve ardından da *Ya'kûb*'un (يع) kalan besmele vucûhâtındaki dört vechi alınarak suret tamamlanacaktır. Mukaddem imamın okuyuşunun öne nasıl geçtiğinin örneğini burada da görmek mümkündür. Bu aşama ve el-Fâtiha ile el-Bağara arasında bulunan iki sure arası vucûhâtın nihai şekli aşağıdaki gibi gösterilebilir:

صلاة:ب د جمع

<sup>67</sup> İbnu'l-Cezerî'nin işaret ettiği, yöntemin dikkat edilmesi gereken yönlerinden biri işte burasıdır. ضم:ف يع

## سكت: جمع

	الم	بسملة	غير المغضوب عليهم ولا الضالين
ا ح ك ن ر	قطع وصل وصل	قطع وصل	قطع وصل
ج ح ك	بلا بسملة	سكت	
ج ح ك خل	بلا بسملة	وصل	
ب د	قطع	قطع	صلة
جمع	سكت		
ب د	وصل		
جمع	سكت		
ب د	وصل	وصل	
جمع	سكت		
ف يع	بلا بسملة	وصل	ضم
يع	قطع وصل وصل بلا بسملة	قطع وصل وصل سكت	

*Vucūhāt* böylece tamamlandıktan sonra imamların sıralaması olan ( ا د ح )  
 ( ك ن ف ر ج ع ي ح ل ) terkibine göre suret kontrol edilmeli ve sağlanması  
 yapılmalıdır. Çıkarılmayan bir imam veya ravi varsa suret gözden geçirilerek  
 tashih edilmelidir. Özellikle uzun ayetlerde düzeltme büyük bir emek  
 gerektireceğinden *vucūhāt* en başından dikkatlice çıkarılmalıdır. Çıkarılan  
 suret bu aşamadan sonra eğitimi yürüten kıraat hocasına müşāfeheden  
 okunmalı ve telaffuz yanlışları da giderilerek ders tamamlanmalıdır.

## Sonuç

Kur'an'ın muhtelif okunuş şekillerini konu edinen ve Kur'an ilimlerinden biri olan kıraat ilminin tedris ve tahsili, teşekkülünden günümüze çeşitli

şekillerde icra edilmiştir. Özellikle hicrî 5. asra kadar bir rivayeti diğerine karıştırmadan okuma (*infirād*) usulü yaygınken, bu tarihten itibaren bütün rivayetleri bir hatimde toplama (*indirāc*) yöntemi gelişmeye başlamıştır. Bu yöntemin tekamülünde özellikle İbnu'l-Cezerî'nin önemli katkıları olmuştur. O, bu yöntemin faydasının büyük olması hasebiyle kıraat ilmine ilgi ve iştiaak duyan her Müslüman tarafından iyi bilinmesi gerektiğini düşünmüştür. Bununla birlikte rivayet ve t̄arīkleri iyice kavramayan kimselerin yöntemi kullanmaları uygun görülmemiş; bir başka deyişle yöntemin kullanım izni ve tatbiki birtakım şartlara bağlanmıştır. Her şeyden önce kıraat ilminin tahsili için uzun bir zamanı kapsayacak bir hazırlık süreci gerekli görülmüştür. Bunlardan temel harf, tecvit ve hıfz eğitiminin yanı sıra, kelimelerin fonetik, morfolojik ve sentaktik yapılarında meydana gelen değişimleri anlamayı ve temel kaynakları kullanabilmeyi mümkün kılacak Arapça gramer bilgisi; ayrıca *resmu'l-muşhāf*, *ḍabtu'l-muşhāf*, *'addu'l-āy*, *isnād* ve *muşhāf* bilgileri gerekli görülmüştür.

Günümüzde Türkiye'de gerçekleştirilen kıraat eğitimi hazır bir şablonun, bir öğretici aracılığıyla öğrenciye aktarımı şeklinde vuku bulmaktadır. Bu sebeple eğitimde yararlanılan kaynakların mukaddimesi, yazarın kitabını telif yöntemi, tarihi vb. akademik nitelikli konularla ilgilenmek yerine doğrudan ihtilafın aktarıldığı pasajlarla ilgilenilmektedir. Bu pasajlardan elde edilen bilgilerin uygulanmasında ise "kurrāse sistemi" olarak bilinen ve vecihlerin şematik sıralamasının yapıldığı, yani vucûhâtın çıkarıldığı defter tutma yöntemleri geliştirilmiştir. Bu çalışmada yöntemin uyarlanması sırasında karşılaşılan hususlar hakkında bilgiler verilmiş ve tekniğin anlatımı gerçekleştirilmiştir.

Buna göre kıraat eğitiminin bel kemiğini oluşturan ve eğitim aracılığıyla öğrenciye kazandırılması hedeflenen en önemli yetkinliklerden olan vucûhât çıkarma tekniğinin on temel aşamayı gerektirdiği görece tespit edilmiştir. Ardından bu aşamalar konu hakkında bilgi sahibi olmak isteyenler için Kur'an metninin ilk ayetlerine uyarlanmıştır. Nihai olarak "vucûhât çıkarma tekniğinin" son derece sistematik bir uygulama olduğu ve tatbikinin yoğun bir dikkat gerektirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

---

<b>Çıkar Çatışması / Conflict of Interest:</b>	Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. / The author declared that there is no conflict of interest.
<b>Finansal Destek / Grant Support:</b>	Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.
<b>YZ Kullanım Beyanı / Declaration of AI use:</b>	Yazar, bu çalışmayı oluştururken yapay zeka destekli teknolojileri kullanmadığını beyan etmiştir. / The author declared that no AI-assisted technologies were used in the creation of this article.

---

### KAYNAKÇA

- Aça, Mithat. *Takrib Kaideleri*. İstanbul: Haciveysizade İlim ve Kültür Vakfı Yayınları, 2022.
- Ahırşan, Emre ve İmran Çelik. "Türkiye'de Sürdürülen Kıraat Tedrisatı Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme." *Kilitbahir* 23 (2023): 219-246.
- Akdemir, M. Atilla. *Kırâat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*. İstanbul: İFAV, 2015.
- Akdemir, M. Atilla. "Hamid b. Abdulfettah el-Paluvî, Hayatı, İlmi Şahsiyeti, Eserleri ve Zübdetü'l-İrfan Adlı Eserinin Metodolojik Tanıtımı ve Tahkiki." Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1999.
- Akkuş, Murat. "İbnü'l-Cezerî'de İndirâc Usulü". *Uluslararası İbnü'l-Cezerî Sempozyumu 01-04 Kasım 2018*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2021.
- Altıkulaç, Tayyar. *Mesâhîfî Kadîme*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2022.
- Altıkulaç, Tayyar. "Nâfi' b. Abdurrahman." *DİA*, 32:287-289.
- Altıkulaç, Tayyar. "Kâlûn." *DİA*, 24:268-269.
- Altıkulaç, Tayyar. "Verş." *DİA*, 43:63.
- Altıkulaç, Tayyar. "İbn Kesîr." *DİA*, 20:131-132.
- Altıkulaç, Tayyar. "Ebû Amr b. Alâ." *DİA*, 10:94-96.
- Altıkulaç, Tayyar. "Sûsî," *DİA*, 37:576.
- Altıkulaç, Tayyar. "Hamza b. Habîb." *DİA*, 15:511-513.
- Altıkulaç, Tayyar. "Ruveys." *DİA*, 35:274.
- Altıkulaç, Tayyar. "Ravh b. Abdülmü'min." *DİA*, 34:472.
- Başkan, Ömer. *Anlamı Etkileyen Kıraat Farklılıklarının Tevcihi*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2015.
- Çetin, Abdurrahman. *Yedi Harf ve Kıraatlar*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013.
- Çetin, Abdurrahman. *Endüslü Âlim Ebû 'Amr ed-Dânî ve Kıraat İlmindeki Yeri*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2015.
- Çetin, Abdurrahman. "Lahn." *DİA*, 27:55-56.

- ed-Dānī, Ebū ‘Amr. *et-Teysīr fī'l-Kirā'āti's-Seb'*. Tah. Otto Pretzl. Beyrūt: Dāru'l-Kitābi'l-'Arabī, 1984.
- Durmuş, İsmail. “el-Avâmilü'l-Mie.” *DİA*, 4:106-107.
- Efendi, Muhammed Emin. *‘Umdetu'l-Hullān fī İzāhi Zubdeti'l-‘İrfān*. Tah. Mehmet Çaba. 2 c. İstanbul: Haciveyisade İlim ve Kültür Vakfı Yayınları, 2021.
- Feyizli, H. Tahsin. *Kirāat-i Aşere*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016.
- el-Hamed, Ğanim Kaddûrî. *Mukaddime-i Cezeriyye Şerhi*. Çev. Mücella Hacımısıroğlu. İstanbul: İFAV, 2021.
- el-Kastallānī, İmām Şihābuddīn. *Leṭā'ifu'l-İşārāt li Funūni'l-Kirā'āt*. Tah. ‘Amir Seyyid ‘Osmān, ‘Abduşşabūr Şāhin. Kāhire, 1972.
- Kılıç, Hulusi. “Sarf.” *DİA*, 36:136-137.
- Koyuncu, Recep. *Teoriden Pratiğe Vakf ve İbtida*. İstanbul: Haciveyisade İlim ve Kültür Vakfı Yayınları, 2022.
- Kudat, Aydın. “Kur’an kırâatı ile Arap dilbilimi münasebeti üzerine”. *Turkish Studies Religion* 15:1 (2020): 63-75.
- el-Lebedî, Muḥammed Sumeyr Necīb. *Eşeru'l-Kur‘ān ve'l-Kirā'āt fī'n-Naḥvi'l-'Arabī*. Kuveyt: Dāru'l-Kutubi's-Şekāfe, 1978.
- Maşalı, M. Emin. *Tarihi ve Temel Meseleleriyle Kıraat İlmî*. Ankara: OTTO, 2016.
- Maşalı, M. Emin. *Kur‘an’ın Metin Yapısı*. Ankara: OTTO, 2015.
- Maşalı, M. Emin. “İbn Haldûn’un Gözüyle Mushaf İmlası.” *Usul İslam Araştırmaları* 22:22 (2014): 7-24.
- el-Pālūvî, Hāmīd b. ‘Abdu'l-Fettāh. *Zubdetu'l-‘İrfān*. İstanbul: Hilal Yayınları, ts.
- Tugantay, Mustafa. “Ali el-Mansuri’nin Kirâat İlmindeki Yeri ve Tahrîru’t-turuk ve’r-Rivayat Adlı Eserin Tahlili.” Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2018.
- Temel, Nihat. *Kıraat ve Tecvit İstilahları*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2013.
- Temel, Nihat. *Kur‘an Kıraatında Vakf ve İbtida*. İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2016.
- Tetik, Necati. *Kıraat İlminin Talimi Başlangıçtan 19. Asra Kadar*. İstanbul: İşaret Yayınları, 1990.
- Öden, İsmail. “Mısır Tariki Şeyh Ataullah Mesleği’nin el-Aşru’s-Suğrâ ve el-Aşru’l-Kubrâ Öğretim Usulleri.” Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2019.
- İbnu'l-Cezerî, Şemsuddīn Ebū'l-Ḥayr Muḥammed b. Muḥammed. *Muncidu'l-Muḥri’in ve Mursidi't-Ṭālibīn*. Beyrūt: Dāru'l-Kutubi'l-‘İlmiyye, 1980.
- İbnu'l-Cezerî, Şemsuddīn Ebū'l-Ḥayr Muḥammed b. Muḥammed. *Taḥbîru't-Teysīr fī'l- Kirā'āti'l-'Aşr*. Tah. Aḥmed Muḥammed Mufliḥ. Ürdün: Dāru'l-Furḳān, 2000.
- İbnu'l-Cezerî, Şemsuddīn Ebū'l-Ḥayr Muḥammed b. Muḥammed. *en-Neşr fī'l-Kirā'āti'l-'Aşr*. Tah. ‘Alī Muḥammed Dabbā’. 2 c. Beyrūt: Dāru'l-Kutubi'l-‘İlmiyye, 2002.

- İbnu'l-Cezerî, Şemsuddîn Ebû'l-Ḥayr Muḥammed b. Muḥammed. *Takrîbu'n-Neşr fî'l-Ḳırâ'âti'l-'Aşr*, Tah. İbrâhîm 'Atve 'Ivâz. Kâhire: Dâru'l-Ḥadîs, 2004.
- İbnu'l-Cezerî, Şemsuddîn Ebû'l-Ḥayr Muḥammed b. Muḥammed. *Ṭayyibetu'n-Neşr fî'l-Ḳırâ'âti'l-'Aşr*. Muḥammed Temîm ez-Zuġbî. Cidde: Dâru'l-Hudâ, 1994.
- İbn Ebî Dâvûd, 'Abdullâh b. Suleymân. *Kitâbu'l-Meşâḥîf*. Çev. Abdulkadir Karakuş. Ankara: Ankara Okulu, 2018.
- Fırat, Yavuz. "Kırâat İlmi ve Tarikler." *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29:2 (2011): 37-55.
- Yüksel, A. Osman. *İbn Cezerî ve Ṭayyibetu'n-Neşr*. İstanbul: İFAV, 1996.
- ez-Zurġânî, Muḥammed 'Abdu'l-'Azîm. *Menâhîlu'l-'İrfân fî 'Ulûmi'l-Ḳur'ân*. 2 c. Maṭba'atu 'İsâ el-Bâbî el-Ḥalebî. yy. ts.